

# VÁLTOZÓ TÉR, VÁLTOZATLAN CÉL

## A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG VÁZLATOS TÖRTÉNETE 1920 ÉS 2020 KÖZÖTT

K O S Z T Y Ó G Y U L A

A kárpátaljai magyarság – kis zavarral élve – létrejöttének századik évfordulója lesz 2020-ban, a trianoni szerződés aláírásának centenáriumán. Ennek apropóján született meg ez az írás, mellyel kapcsolatban meg kell jegyeznem, hogy nem törekszik teljességre. Nem az volt a célom, hogy részletekig menő alapos-sággal mutassam be az elmúlt száz év történetét, hisz ennek vastkos kötetekbe való összefoglalása is komoly feladatot jelentene. Ehelyett igyekeztem homlokterében Kárpátalja történelmének vázlatos bemutatása állt. Főleg azt tartottam szem előtt, hogy az impériumváltások<sup>1</sup> következtében a lokális térben végbemenő politikai, gazdasági és társadalmi változásokat érzékeltessem, valamint azt, hogy ezek hogyan befolyásolták az itt élő magyar közösség életét. Röviden, a kárpátaljai magyar közösség környezetének, életterének változását kívántam szemléltetni. Ehhez gyakran kellett az eseményeket geopolitikai kontextusban értelmeznem, ami bár növelte a terjedelmet, de mindenképpen árnyalta a történeteket. Igyekszem alaposan bemutatni az 1938 és 1944 közötti időszak magyar kormányzat integrációs törekvéseit is, azt az időszakot, amit a helyi magyar közösség húszéves kisebbségi lét után újra a többségi társadalom részeként élt meg.

Ezen túl viszont hangsúlyosan kezeltem írásomban az itt élő magyar kisebbség számára válsághelyzeteknek tekinthető időszakokat, mint például 1920-at, 1944-et vagy a 2017–19 közötti időszakot. Ekkor tapasztalta meg e közösség a többségi társadalom kezében lévő erőfölényt, olykor annak kényszerítő hatásait, amelyek néha a fizikai létét, máskor pedig kulturális, nemzeti jellegének megmaradását veszélyeztették.

### RUSZKA KRAJNA ÉS TANÁCSKÖZTÁRSASÁG (1918–1919)

Az I. világháborút követően a Károlyi-kormány fő célkitűzése az volt, hogy olyan független Magyarországot hozzon létre, amelyben a nemzetiségek széles körű öngazgatással bírva államalkotó tényezőként vehetnek részt a politikában.<sup>2</sup> Az önrendelkezési jogszabályok kidolgozásával és előkészítésével Jászai Oszkár nemzetiségi ügyekért felelős tárca nélküli minisztert bízták meg. Bár három törvényt is elkészített a ruszinok, a németek, illetve Tótország-Slovenská

1 Közhelynek számít ma már, de mégis Kárpátalja 20. századi történetének igazi sajátossága pont az, hogy 1918-tól napjaink területének lakossága legalább nyolc (Osztrák–Magyar Monarchia, Ruszka Krajna autonóm terület, Tanácsköztársaság, Csehszlovák Köztársaságon belüli Podkarpatszka Rusz, Magyar Királyság, Zakarpatszka-Ukrajna, Szovjetunió kárpátontúli megyéje, Ukrajna kárpátaljai megyéje) állam- vagy autonóm szerveződés polgára volt anélkül, hogy lakhelyet váltottak volna.

2 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Bp. 2004. 115.

Krajna önrendelkezéséről, az események előre haladtával már Jászi sem számított 1918 decemberében arra, hogy a ruténnel való megállapodás mellett bármi kézzelfogható eredményt is elérhet.

Mire a Népköztársaság kikiáltásának híre elért a négy vármegyébe, már javában zajlott a helyi nemzeti tanácsok megalakítása mind a magyar, mind pedig a rutén nemzeti lakosság körében. Ebben jelentős szerepe volt annak is, hogy a wilsoni elvek miatt a helyi nemzetiségi lakosság bátran és mind erélyesebben kérte önrendelkezését. A rutén lakosság 1918 végén nem volt egységes, több politikai irányvonal mentén fragmentálódott. A magyar orientációjú rutén szervezkedés 1918. november 9-én öltött testet az Ungváron létrehozott Magyarországi Rutének Néptanácsával. Célja volt, hogy a rutének által lakott hegyvidéki területeket továbbra is Magyarország részeként tartsa meg.<sup>3</sup> Ezzel szemben alakult ki egy ukrán irányzat, amely 1919. január 21-én Huszton Mihajo Brascsajko ügyvéd által vezetett kongresszuson kijelentette e terület ruszinjainak egyesítését Nagy Ukrajna ukrán lakosságával. Azonban az egyesülés deklarálása nem járhatott sikerrel a Dnyeper menti szovjet katonai térnyerés és a kirobbanó polgárháború okozta káosz miatt.<sup>4</sup>

Az 1918 decemberében lefolyt tárgyalások után 25-én életbe lépett a X. számú néptörvény, amely a Magyarországon élő rutén nemzetnek saját belügyi-, igazgatszolgáltatási-és közművelődési igazgatást, illetve vallásgyakorlást, nyelvhasználatot adott. A törvény az autonóm terület pontos határait nem konkretizálta. A gyakorlatban felemás sikereket értek el az önrendelkezést szavatoló hatósági szervek, mivel tevékenységük csaknem az egymással és a budapesti szakminisztériumokkal folytatott kompetenciakérdések tisztázására redukálódott.<sup>5</sup> Ráadásul súlyos szociális állapotok jellemezték Ruzska Krajnát. A rutén lakosság gazdasági és társadalmi helyzete a kiegyezés éveiben ugyanis érdemben nem javult. A nagy szegénységet, a megélhetési és szociális problémákat, a kivándorlást az I. világháború csak tovább mélyítette. Az 1914–15-ös orosz betöréskor hadszíntér lett a terület, a hadigazdálkodás komoly gondokat okozott a terület élelmiszer-ellátásban, miközben a rutén veszteségek elérték a 12 ezer főt.<sup>6</sup> E roppant feszült légkörben érte Ruzska Krajnát 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság kikiáltása.

A proletárdiktatúra hatására Ruzska Krajna budapesti minisztériumát Ruszin Népbiztosságra nevezték át, amelynek vezetője Stefán Ágoston lett. Ezzel párhuzamosan létrejöttek a vármegyei hatáskörrel felruházott direktóriumok, amelyek együttműködtek Ruzska Krajna budapesti és munkácsi hatóságaival. A Tanácsköztársaság működését Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben folyamatosan zsugorodó terület, lakás- és gabonarekvirálások, katasztrofális közellátás, továbbá a földosztás elmaradása kísérte. Gazdaságfejlesztésre nem volt idő, miközben egyre nagyobb hangsúlyt kapott az erőszak. Április 21–23. között Munkácson volt katonatisztek szervezésében ellenforradalom tört ki, 21-én Beregszászon szintén, amelyeket a Tanácsköztársaság leverte. Április 19-én fogták el Dolhán a járási fősolgabíró, Jónás Aladárt, akit 22-én elítélték és főbe lőtték Sátoraljaújhelyen.<sup>7</sup> A vörösök április 20-án egy szatmárcsekei csendőrsöt pusztítottak el, ahol Körmeny Elek és Borbély Sándor csendőröket tűzharcban agyonlőtték. Szatmárcséken ezen a napon elfogták Papp József gátórt, akit Sátoraljaújhelyre vittek és április 22-én felakasztottak.<sup>8</sup> Április 24-én vörös katonák törtek rá Buttykay Ferenc 72 éves nyugalmazott Bereg vármegyei főispánra, aki pisztolyával főbe

az 1914–15-ös orosz  
betöréskor hadszíntér  
lett a terület



3 Cserébe a rutén lakosság elvárásai a magyar állammal szemben: azonnali földosztás, a magyar állami hivatalnokok lecserélése rutén nyelvűekre, Huszt központtal önálló görögkatolikus püspökség létrehozása. *Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL)* Fond 1134. op. 1. od. zb. 2. 1–35.

4 SZAKÁL Imre: „Rend, fegyelem, összetartás, s nem lesz panasz többé a Kárpátok bércei között”. *Iratok Ruzska Krajna történetéhez (1918–1919)*, „RIK-U”, Beregszász–Ungvár. 2018. 42–43.

5 Uo. 31.

6 SUSLIK Ádám: *Az Osztrák-Magyar Monarchia rutén katonasága az első világháború időszakában (statistikai elemzés) = Változó világ-változó közösségek a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VI. szerk.* FEDINEC Csilla – SZOTÁK Szilvia, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Bp. 2013. 59.

7 *Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL)* K 46. 605. f. II. 17. ó. e. 3.

8 *Budapest Főváros Levéltára (BFL)* VII. 18. d.-1919-13/6411. 2–3.



„Husznak romvára” –  
Huszt romos vára  
és a Husztec folyó 1915-ben  
(Fortepan)

lőtte magát.<sup>9</sup> Még ezen a napon 24 beregszászi befolyásos személyt hurcolt el a beregszászi direktórium Sátoraljaújhelyre, majd pedig Budapestre, azzal vádolva őket, hogy segítették az ekkor már karnyújtásnyira lévő román és cseh csapatok hadműveleteit.<sup>10</sup>

## PODKARPATSKA RUSZ (1919–1938)

Miután 1918. október 28-án a csehek és szlovákok kikiáltották közös államukat, november 13-án alkotmányát is elfogadták. A köztársasági elnök T. G. Masaryk lett. Csehszlovákia – antant támogatással – több fronton indított támadást a rutének által is lakott kárpátaljai terület Csehszlovákiához csatolása érdekében. Már 1919. január 12-én megszállták Ungvárt és az Ung-folyó völgyét. Ezen kívül erélyes lobbiba kezdtek 1918 őszén az amerikai ruszinok körében és elérték, hogy 1918. november 12-én a Ruszinok Amerikai Néptanácsa Scrantonban megszavazta „az ősi ruszin terület” Csehszlovákiához való csatolását, széles jogkörű autonómia ellenében. Végül pedig – a scrantoni eredményre hivatkozva – 1919 januárjától a párizsi békekonferencián Edvard Beneš csehszlovák külügyminiszter beszédeiben azzal érvelt, hogy a „kárpát-oroszok” nem akarnak magyar uralom alatt élni, és föderációra kívánnak lépni Csehszlovákiával.

<sup>9</sup> KOZMA György: *A Beregmegyei Kaszinó százéves története*. Stádium, Bp. 1941. 152.  
<sup>10</sup> MNL OL, K 46. 605. f. II. 17. 6. e. 4.

1919 márciusában a párizsi békekonferencián jóváhagyták a csehszlovák követeléseket Kárpátaljára vonatkozóan.<sup>11</sup> Miközben Párizsban elkészültek a Magyarország új határait tartalmazó tervek, 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Emiatt elhalasztódott az antant és Magyarország közötti békeszerződés aláírása. Másrészt mivel a nyugati hatalmak nem nézték jó szemmel a kommunista eszmék terjedését Magyarországon, ezért ezt megakadályozandó, nem fogták vissza a román és cseh katonai alakulatok területfoglalásait. Így az 1919. április 16-án támadó román, április 26-án pedig a cseh katonai alakulatok a békekonferencia által megállapított új magyar állam határait figyelmen kívül hagyva szálltak meg jelentős területeket.

A cseh megszállást követően Masaryk köztársasági elnök azonnal beavatkozott a helyi politikai életbe. 1919 márciusában Ungvárra küldték a Ruszinok Amerikai Néptanácsának és egyben a csehszlovák békedelegációnak a tagjait, Gregory Zhatkovychot és Jurij Gardosht, hogy a helyi ruszin néptanácsokat tájékoztassák a békekonferencia tárgyalásainak állásáról. Tevékenységük következtében 1919. május 8-án Ungváron Volosin Ágoston elnökletével az ungvári, eperjesi és huszti ruszin tanácsok megalakították a Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanácsot, amely kimondta a Csehszlovákiához való „önkéntes” csatlakozást. A határozatot átadták Prágában T. G. Masaryk köztársasági elnöknek. Masaryk 1919 augusztusában a rutén terület irányítására ideiglenes direktóriumot nevezett ki Gregory Zhatkovych elnökletével, míg a polgári közigazgatás megszervezésére Jan Breicha érkezett Ungvárra.<sup>12</sup>

A csehszlovák állam konkrét közigazgatási, politikai intézkedéseket tett jóval azelőtt, hogy a területet a békekonferencia békeszerződés formájában *de jure* odaitélte volna. Erre 1919. szeptember 10-én került sor, amikor is Saint-Germain-en-Laye-ban aláírta az antant és Ausztria a békeszerződést. Ennek értelmében Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék nagyobbik része Podkarpatszka Rusz néven a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá került, jelentős magyar nemzetiségű lakossággal. A szerződésben a Csehszlovák Köztársaság kötelezte magát, hogy a területet önkormányzattal rendelkező autonóm egységként szervezi meg.<sup>13</sup> A négy vármegye a Csehszlovák Köztársasághoz csatolását az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerződés már csak megerősítette.

Prága Podkarpatszka Rusz számára az autonómiát nemcsak a saint-germaini szerződésben ígérte meg, hanem az 1920 februárjában elfogadott alkotmányában is. Ennek ellenére az önrendelkezésből nem lett semmi 1938-ig, helyette ún. *zsupai* rendszert hoztak létre 1921-ben (amely nagyságrendileg a vármegyéknek felelt meg). Ezek később a hatalom centralizálását célzó intézkedésekkel változtak.

A csehszlovák hatóságok még a saint-germaini békeszerződés előtt, de a terület megszállása után fontos, a mindennapi életet érintő intézkedéseket hoztak: határellenőrzést vezettek be, házkutatásokat tartottak, hűségesküt írtak elő a helyi közigazgatásban dolgozóknak. Eközben a határzár családokat választott el egymástól, gazdákat a trianoni országrészen maradt földjeiktől. A lakosság számára csak 1919. szeptember 10-e után vált egyértelművé a csehszlovák közigazgatás láttán, hogy tartós csehszlovák jelenléttel kell számolni.<sup>14</sup>

Csehszlovákia gazdasági téren Podkarpatszka Rusz integrálására törekedett, az iparilag fejlett új államban Podkarpatszka Rusz a legfejletlenebb régióknak számított. A prágai kormányzat ráadásul nem is törekedett e területi

## a nyugati hatalmak nem fogták vissza a román és cseh területfoglalásokat



11 VIDNYÁNSZKY István: *Csehszlovák diplomáciai siker = Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra.* szerk. FEDINEC Csilla – VEHES Mikola, Argumentum–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Bp. 45.

12 FEDINEC Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944.* Fórum Intézet–Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely. 2002. 13.

13 Uo. 14.

14 SZÓKÁL Imre: „... egymásra zuhanó sűrű történések.” *A csehszlovák hatalomátvétel Beregszászban az első világháborút követően = Az első világháború a Kárpátokban.* szerk. KÖNYA Péter, Presovi Egyetemi, Presov. 2016. 300–304

különbségek mérséklésére nagyberuházásokkal, miközben az árakat mestersegesen alacsonyan tartva – egyes kutatók szerint – egyfajta gyarmati viszonyt alakított ki.<sup>15</sup> Ez az állami magatartás a gazdaság ágazatai közül főleg a faiparban volt szembetűnő, hiszen a befektetések nagyrésze ide áramlott (az erdők fele állami tulajdonban volt), ami a régió ipari húzóágazatának számított. Míg a kitermelt fakészletekből az értékesebb fafajokat Csehszlovákia belső területein dolgozták fel, addig a silányabbakat a helyi fűrésztelepeknek adták. A terület bányászata is visszaesett: 1920-tól nem volt versenyképes a Szudéta-vidékiekkel, így a kitermelést alacsonyan fejlett műszaki módszerek jellemezték. Az 1929–33-as gazdasági válság Podkarpatszka Ruszt sem kerülte el, hatására az iparvállalatok 15 százaléka csődbe ment, harmadával visszaesett a termelés a favegyüzemekben, míg a vasöntödék és fémfeldolgozók teljesen leálltak. Társadalmi következményként a 20 ezer főt foglalkoztató 92 kárpátaljai iparvállalatból 30 bezárt, a többi pedig csökkentette a kapacitását.

Nem volt jobb a helyzet a mezőgazdaságban sem. Azokat a termékeket, amelyek valamilyen csoda folytán az ország belső részein piacra kerültek, ropant nyomott áron vásárolták fel a helyi lakosságtól. Más termékeket pedig, amelyek konkurenciát jelenthettek (sör, dohány, gyümölcsök), csak Podkarpatszka Rusz területén lehetett forgalmazni. A hegyvidéki területen az állattenyésztést fejletlen termelési mód jellemezte. A meghirdetett földreform változtatható volt a mezőgazdaságból élő lakosság szociális helyzetén, azonban az csak a csehszlovák állam és a cseh földbirtokosok érdekeit szolgálta. Az 1921-ben megkezdődő földreform főleg a Schönborn és Lónyay birtokok 250 hektárát meghaladó részeit sajátította ki.<sup>16</sup> A földreform kísérő jelensége volt a kolonizáció, vagyis a cseh és szlovák lakosság államilag támogatott betelepítése

a magyar kisebbség által lakott térségbe. Bár a prágai kormányzat szerint gazdasági és szociális szempontok játszottak szerepet a főként világháborús veteránokból álló légionáriusok földhöz juttatásában és letelepítésében a magyar községekben, azoknak azonban gazdaságélénkítő jellege erősen kétségbe vonható.<sup>17</sup> Igaz, hogy az 1929–1933-as nagy gazdasági világválság szinte teljesen felszámolta, de Prága korszakalkotó intézkedése volt a nyolcórás munkanap, a beteg- és a társadalombiztosítás bevezetése.

Politikai tekintetben igazi parlamenti demokrácia jellemezte Podkarpatszka Ruszt a csehszlovák években. Az állam liberális politikájában minden nemzetiség létrehozta saját politikai képviseletét, így a helyi, regionális (ukrán, zsidó, magyar, ruszin) politikai pártok inkább nemzetiségi alapon szerveződtek, mintsem politikai ideológiák mentén. Közülük legjelentősebbek a ruszofil pártok voltak. Programjaikban a megígért autonómia, a nemzetiségi jogok biztosítása mellett kardoskodtak mindaddig, amíg az önrendelkezés hiánya az 1930-as években ellenséges magatartást alakított ki a prágai kormányzattal szemben. Az országos pártok közül Kárpátalján a Csehszlovák Kommunista Párt és a Csehszlovák Agrárpárt vált népszerűvé. Míg az előbbi ellenezte, addig az utóbbi kész volt kompromisszumokra is a helyi pártokkal az autonómia ügyében, míg azok nem társulnak szeparatisták törekvésekkel.<sup>18</sup> Míg a Kommunista Párt a Podkarpatszka Rusz területén megrendezett négy nemzetgyűlési választás közül (1924, 1925, 1929, 1935) három alkalommal is diadalmasodott (1924-ben 39%, 1925-ben 30,4%, 1935-ben 26%), addig az Agrárpárt mindössze egyszer tudott felülkerekedni 1929-ben (29%) a kommunistákon.

A magyar politikai pártok is igen korán megszerveződtek, közvetlenül 1920 után, annak ellenére, hogy a csehszlovák hatalom a helyi magyar értelmiség megfélemlítésétől sem riadt vissza. Egy ilyen eset történt például 1921. szeptember 31-én Asztély községben. Ide várták ugyanis az antant határmegállapító bizottságát, amelyre a környező falvak magyarsága 3–4 ezer fős tüntetéssel készült, annak kinyilvánítása érdekében, hogy a területet csatolják vissza Ma-

## a magyar politikai pártok igen korán megszerveződtek

15 TOKAR Marian: *Gazdaságpolitika és társadalomfejlődés = Kárpátalja... I.m.* 54–55.

16 *Uo.* 54–58.

17 SZAKÁL Imre: *Telepesek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján.* Kalligram, Bp. 2017. 123.

18 TOKAR Marian: *Politikai pártok programjai és tevékenysége = Kárpátalja... I.m.* 67.

gyarországához. A csehszlovák karhatalom a demonstrációt szétverte, a „feltételezett” szervezőket – egyházi vezetőket, helyi politikusokat – pedig letartóztatták és megkínózták.<sup>19</sup> Az erőszak ellenére a választásokon 1924 és 1935 között a szavazatok 10–11 százalékát tudták megszerezni a magyar pártok, ami 9-10 magyar képviselő helyet jelentett a 450 fős csehszlovák törvényhozásban. Követeléseikben általában a békeszerződésben megígért autonómia, a földreform és adóreform végrehajtása, a határátlépések könnyítése, a magyar iskola- és vallási ügyek rendezése állt. A magyar pártok egymással közös szövetséget is megkíséreltek (Ruszinkói Magyar Pártok Szövetsége), amely a gyakorlatban nem jelentett érdembeli együttműködést. 1936 nyarán jött létre az Egyesült Magyar Párt, amely magába olvasztotta a még életképes Országos Keresztényszocialista Pártot és a Magyar Nemzeti Pártot. Az új politikai formáció Podkarpatszka Ruszban a minden nemzetiség számára élhető autonómia kivívását tűzte ki célul. Ezért 1938 júliusában még tárgyalásokat is kezdett Milan Hodza csehszlovák miniszterelnökkel.<sup>20</sup> Az autonómiából nem lett semmi, pedig erre a Csehszlovák Köztársaság 1920 februárjában elfogadott alkotmányában is kötelezte magát.

1920 és 1938 között az államnyelv a csehszlovák volt, de a nyelvtörvény 20 százalékos küszöböt vezetett be a kisebbségek nyelvhasználatában. Az államnyelv mellett a törvény biztosította a szabad nyelvhasználat jogát szóban és írásban egyaránt. Fontos, hogy az állam nem megengedte, hanem előírta a kisebbségi nyelvhasználatot, így a nyelvtörvények szerint a ruszin nyelv Podkarpatszka Rusz egész területén használható volt, míg a magyar nyelvet a magyar többségű településeken használhatták a hivatalokban is. A törvény ellenére a gyakorlatban számos panaszt merült fel a kisebbségi nyelvhasználattal kapcsolatban. Ugyanis a kisebbségi nyelvhasználatot biztosító 20 százalékos

**Idegen impérium alatt –**  
A Csehszlovákiához csatolt kárpátaljai Hoverla hegy 1935-ben  
(Fortepan)



19 KTÁL Fond 14. op. 10. od. zb. 126. 88–114.

20 FEDINEC Csilla: *Egyesült Magyar Párt (1936–1940) = Kárpátalja... I.m.* 85–87.

küszöböt a járásbíróóságok területén kellett elérnie a kisebbségnek, amelyek határait a prágai kormányzat közigazgatási reformok révén többször megkísérelte úgy megvonni, hogy kedvezőtlenül befolyásolja a kisebbségi arányokat.<sup>21</sup>

## ELSŐ BÉCSI DÖNTÉS, PODKARPATSZKA RUSZ AUTONÓM TERÜLET (1938–1939)

1938 közepétől az európai diplomácia válságban volt. Azzal, hogy Adolf Hitler Németországhoz csatolta Ausztriát 1938-ban, nem kis geopolitikai nyugtalan-ságot okozott a régióban. Ausztria után következett Csehszlovákia felbomlasztása. A Csehszlovák válság eredménye lett a müncheni egyezmény (1938. szeptember 29–30.), melynek értelmében a Wehrmacht 1938. október elsején megkezdte bevonulását a teljes Szudéta-vidékre.<sup>22</sup> Bár a müncheni egyezmény nem rendelkezett Podkarpatszka Rusz sorsáról, egyik kiegészítő záradéka mégis érintette a Csehszlovákiában élő magyar kisebbséget, miszerint az érintett országoknak három hónapon belül kétoldalú tárgyalásokban kellett megállapodni. Mivel azonban az 1938. október 9–13. között lezajlott komáromi tárgyalások a csehszlovák és a magyar diplomácia között nem vezettek eredményre, a magyar fél kérésére német–olasz döntőbíróóság (az angol és francia fél távol maradt) mondott „ítéletet” 1938. november másodikán a felvidéki és kárpátaljai magyarság ügyében. Az első bécsi döntés értelmében visszakerült Magyarországhoz a felvidéki magyarság. Ezen kívül Podkarpatszka Rusz területének 12 százaléka, nagyjából az Ungvár–Munkács–Beregszász–Feketeadó-vonaltól délre lévő, döntő többségében magyarok által lakott terület. A területet a csehszlovák kormány 1938. november 5–10. között kiürítette és átadta a magyar államnak.

Főleg a német nyomás hatására és a szudétanémet demonstrációk láttán, a prágai csehszlovák kormány 1938 szeptemberében tárgyalásokba bocsátkozott Podkarpatszka Rusz szláv politikai képviselőivel is, aminek tárgya a terület 1920-tól altatott autonómiája volt. A helyi ruszofil és ukrán politikai szereplők hosszas egyeztetéseinek köszönhetően a csehszlovák kormány hozzájárulásával 1938. október 11-én létrejött az első kárpátaljai autonóm kormány Bródy András (ruszofil irányzat) elnökletével. Október 24-én azonban Bródy képviselői mentelmi jogát felfüggesztették és visszavonták. Hamarosan letartóztatták, majd azzal a váddal, hogy Magyarország javára kémkedett, bebörtönözték.<sup>23</sup> Helyébe két nap múlva Prága új miniszterelnököt nevezett ki Volosin Ágoston (ukrán irányzat) személyében, aki a második kárpátaljai autonóm kormány vezetője lett. Elnökletének idejére esett az első bécsi döntés végrehajtása, illetve a terület kiürítése, az adminisztrációnak Ungvárról való Husztra költöztetése.

Volosin abból indult ki, hogy a németek nem támogatták a magyar törekvéseket (teljes Kárpátalja visszacsatolását), így biztos volt benne, hogy Podkarpatszka Rusz autonóm kormányával Hitlernek tervei vannak. Így tehát, hogy a németek védelmét megszerezze, egy sor, a német bizalom megnyerését célzó intézkedést fogantatosított: egypártrendszert vezetett be, betiltva minden politikai pártot, rendelettel Rahó környékén koncentrációs tábort állított fel (menekültek, dezertálók, rendbontók, szabotálók számára). 1939. február 12-én választásokat tartottak Podkarpatszka Rusz autonóm terület törvényhozó szervének (*szojm*) megválasztására. Bár a választók 92,4 százaléka igennel voksolt az Ukrán Nemzeti Egyesület listájára, az öröm nem volt felhőtlen, mivel Prága nem járult hozzá a *szojm* összehívásához, míg egyes minisztereket el nem távolítanak Volosiné. Ez válsághoz vezetett Prága és Husztra között, ami

visszakerült Magyarországhoz  
a döntő többségében magyarok



által lakott terület

21 CSERNICSKÓ István: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)* Gondolat, Bp. 2013. 120–135.

22 ORMOS Mária – MAJOSOS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814–1945.* Osiris, Bp. 2003. 393–399.

23 VEHESE Mikola – TOKAR Marian: *Az első kárpátaljai kormány tevékenysége = Kárpátalja... I. m. 97.*

leginkább a *szojm* összehívásának elodázásában nyilvánult meg. Végül Volosin Ágoston miniszterelnök 1939. március 14-én kihirdette, hogy Kárpáti Ukrajna önálló és szuverén állam, majd másnapra összehívta a *szojmot* Husztra.<sup>24</sup>

Azonban Hitler Csehszlovákia teljes szétzúzására irányuló terve áthúzta Volosin és a fiatal állam számításait. 1939. március 12-én Hitler közölte a berlini magyar nagykövettel, Sztójay Dömével, hogy Csehszlovákia felosztása napirenden van. Egyúttal közölte azt is, hogy Szlovákia függetlenségét el fogja ismerni, azonban Volosin kormányának 24 óráig nem ad hasonló elismerést, így Magyarországnak van egy napja arra, hogy Kárpátalja hegyvidéki részének hovatartozását megoldja. Így miután 1939. március 14-én Szlovákia kikiáltotta függetlenségét, a magyar Honvédség ezen a napon megindította támadását Kárpáti Ukrajna elfoglalására. Kárpátalja magyar birtokbavétele március 18-án ért véget.<sup>25</sup>

## KÁRPÁTALJA MAGYAR FENNHATÓSÁG ALATT (1939–1944)

Az 1938. évi első bécsi döntéssel és az 1939. márciusi katonai akcióval tehát két ütemben csatolták vissza Kárpátalját Magyarországhoz.<sup>26</sup> Az 1938-as visszacsatolást eufórikus örömmel fogadta a tömbmagyarság. A visszacsatolást bemondó élő rádióműsor után a munkácsi magyar lakosság hangulatát Vozáry Aladár helyi politikus így örökítette meg visszaemlékezésében: „Megnémul a száj. Csak a szív dobban nagyot! A közel két évtizedes remények, vágyak, álmok e percben valóra válnak. Egy fiatal apa pár hónapos csecsemőjét kikapja a felesége kezéből. Térdre hull. A csecsemőt magasra tartva hangosan imádkozik. Egy idősebb magyar asszony, ki nem is remélte, hogy ezt még megéri, az örömtől elájul. [...] A szomorú szemek csillogókká lesznek. A meghajlott gerinc kiegyenesedik. Ölelik, csókolják egymást a magyarok.”<sup>27</sup>

A visszacsatolt területeken katonai közigazgatás lépett életbe, amely az első bécsi döntés által határolt síkvidéken közel egy hónapig, míg a szláv lakosság által többségében lakott hegyvidéki területen csaknem négy hónapig állt fenn. A magyarok által többségében lakott síkvidéki területen a hagyományos vármegyerendszer került kialakításra, míg a hegyvidéki területen nem állították vissza a vármegyerendszert, hanem ideiglenes polgári közigazgatást hoztak létre Kárpátaljai Kormányzói Biztosság néven, amíg az autonómia kidolgozásra nem kerül. Teleki Pál miniszterelnök ugyanis nemzetiségi politikájában széleskörű autonómiával kívánta integrálni a rutén nemzetiségű lakosságot az ország szociális, gazdasági, politikai vérkeringésébe. Ezt a „szentistváni” állam-eszme jegyében tervezte megvalósítani, amelynek lényege abból állt, hogy szakítani kívánt az I. világháború előtti időszak nemzetiségekkel szembeni erőltetett magyarosítási politikájával. Ehelyett a magyarokkal együtt élő nemzetiségekkel szemben türelmet írt elő, illetve önkormányzatot helyezett kilátásba, miközben az anyanyelv teljes használatát is garantálta a számukra. Teleki „szentistváni” állam-eszmeje helyett a gyakorlatban azonban egy teljesen más nemzetiségi politika került alkalmazásra, amelynek okai között éppúgy ott szerepelt a magyarországi nacionalista körök ellenállása, mint a helyi magyar közigazgatás személyzetének közömbössége, felkészületlensége e kimért nemzetiségi politikához.<sup>28</sup> A rutén lakosság számára megígért autonómia közel másfél évig képezte a viták tárgyát az ország tudományos és társadalmi életében, egészen addig, míg 1940. augusztus elején Teleki a tervezetet levette a napirendről, főleg a Szovjetunió baljós galíciai és bukovinai terjeszkedése miatt. Az autonómia elhalasztása alapjaiban felelt a magyar kormányzat és a rutén politikai pártok megromló kapcsolatáért.

24 VEHEs Mikola – TOKAR Marian: *Kárpáti Ukrajna függetlenségének kikiáltása = Kárpátalja... I.m.* 106.

25 B. STENGE Csaba: *Magyar hadműveletek Kárpátalján 1939-ben = Kárpáti Ukrajna. Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai.* szerk. FEDINEC Csilla, Kalligram, Pozsony, 2014. 91–117.

26 Míg az első bécsi döntéssel visszacsatolt síkvidéki terület lakosságának 86 százaléka volt magyar, 9 százalék rutén, addig az 1939 márciusi katonai akcióval visszaszerzett terület népességének 9,2 százaléka volt magyar, 74,2 százaléka pedig rutén.

27 *Ráday Levéltár.* Fond C. 150. 1. doboz. Vozáry Aladár iratai. 46.

28 TILKOVSKY LORÁNT: *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században.* Csokonai, Debrecen, 1998. 80–83.



A visszacsatolást követően a Teleki-, majd a Kállay-kormány politikai el-  
képzelése az volt, hogy a négy történelmi vármegyében a kormánypártot (Ma-  
gyar Élet Pártja), míg a hegyvidéki területen a rutén politikai pártokat hozza  
helyzetbe a kommunista és ukrán nacionalista mozgalmakkal szemben. A  
kárpátaljai területen nem tartottak választásokat, a Képviselőházba a terület  
befolyásos képviselőit egyszerűen behívták. 1944-ben történt jelentős változás  
a helyi politikai életben, méghozzá Magyarország német megszállásának kö-  
vetkezményeként. 1944-ben a változás lényege az volt, hogy a Magyar Nemze-  
ti Szocialista Párt radikális tagjai kerültek döntéshozó pozícióba (míg a ruszin  
politikai pártok helyzete – mellőzöttsége – továbbra sem változott semmit).<sup>29</sup>  
Mindennek tragikus következménye az itt élő 95–100 ezer, zsidónak minősí-  
tett magyar állampolgár 1944. április 16. és május 9. között lezajló gettósítása,  
majd 1944. május 14. és június 7. közötti deportálása volt.

A magyar kormány gazdaságpolitikája a visszacsatolt kárpátaljai terü-  
leten átgondolt, racionális, hosszú távú fejlesztést irányzott elő a terület  
reintegrálására. Ezt a folyamatot azonban az ország háborús állapotaiból kö-  
vetkező anyagihiány, a logisztikai akadályok, illetve az 1941-ig szinte ismeret-  
len tőkehiány nagymértékben behatárolta, majd pedig ellehetetlenítette. Az  
ország gazdasági vérkeringésébe való visszaillesztés átfogó mezőgazdasági,  
ipari állapotfejlesztéseket vett tervbe. A terület nem számított ipari vidéknek  
(az iparosok lakosságon belüli aránya 20–24 százalék volt). A tömbmagyarság  
területén főleg háziipar, a hegyvidéken a faipar volt a domináns. A magyar  
kormányzatok az agrárjelleg miatt a terület mezőgazdaságát támogatták, fő-  
leg a roppant alacsony szintű produktivitást igyekezve fej-  
leszteni (őstermelő volt a magyar területrész lakosságának  
több mint fele). Az önellátásra a magyar többségű síkvidék  
képes volt, míg a szláv lakosság a hegyes, dombos, szántó-  
földdel rosszul ellátott hegyvidéken nem. Ezt a feladatot a  
magyar állam látta el közellátással 1943-ig, viszonylag si-  
keresen. A mezőgazdaság feljavítása érdekében Budapest

## » Kárpátalja teljes mértékben szovjet megszállás alá került

vetőmagakciókat, tenyészállattartást irányított a térségbe, valamint gazda-  
sági tanfolyamokkal, gép- és szerszámjuttatásokkal igyekezett a kedvező ha-  
tást elérni. A mezőgazdaságban és a faiparban munkát nem találó munkanél-  
külieknek ínség- és közmunka keretei között sikerült foglalkoztatást biztosí-  
tani 1943-ig. 1943-tól azonban sok minden megváltozott: az egyre nagyobb  
háborús szerepvállalás a magyar kormányok fejlesztési célzatú gazdasági in-  
tézkedéseit, befektetéseit áthúzták. Az általános infláció miatt az árak az egek-  
be szöktek, főleg az élelmiszeré (átlagosan az élelmiszercikkek ára 140 száza-  
lékkal nőtt 1940 és 1944 között), amit a bérek növekedése nem követett ará-  
nyosan. 1944-ben a magyar közigazgatás számára megoldhatatlan gondot  
jelentettek a szállításban jelentkező nehézségek, a fokozott katonai jelenlét  
egy-egy városban, valamint azok élelmiszerellátása.

A II. világháború harcai 1944 októberében érték el Kárpátalját. Főleg a ro-  
mánok 1944. augusztus 23-i átállása miatt 1944 októberére bizonytalanná vált  
az Árpád-vonalon védekező 1. honvéd hadsereg helyzete, amely feladva Kárpát-  
alja területét, 1944. október 28-án Csapra vonult vissza. Miután Csapot 1944.  
november 23-án a szovjetek elfoglalták, Kárpátalja területe teljes mértékben  
szovjet megszállás alá került.

## KÁRPÁTONTÚLI-UKRAJNA (1944–1945)

Kárpátalja területét a 4. Ukrán Front szállta meg 1944. október–november fo-  
lyamán, a területen 1946-ig szovjet katonai és csehszlovák polgári közigazgatás  
működött. Közvetlenül a megszállás után a 4. Ukrán Frontot kísérő SZMERS  
(*Szmerťy szpionami* – Halál a kémekre, szovjet katonai kémelhárítás), illetve  
az NKVD nagyfokú terrorba kezdett az itt élő nemzetiségek körében. Az ehhez

<sup>29</sup> Kosztó Gyula: *Kárpátalja közigazgatása és mindennapjai a német megszállás alatt (1944. március 19.–  
október 27.)* [kézirat] 26.

szükséges „tapasztalatokat” a Szovjetunió terrorszervei már évtizedekkel korábban begyakorolták az ukrán, lengyel, belorusz és zsidó lakossággal szemben alkalmazott éhínségek, kitelepítések, koncepciós perek és kivégzések során.<sup>30</sup> A Kárpátalján berendezkedő szovjetek a terror keretei között hadifogolyszedő akcióba kezdtek (kb. 19 ezer katona); „háromnapos munkára” (*málenkij robot*) toborozták a magyar és német civil lakosságot (1944. november 18. és december 16. között 22 951 főt gyűjtöttek össze);<sup>31</sup> jóvátételi munkára kényszerítették a kárpátaljai németiséget; rögtönítélő bíróságokat hoztak létre, ahol az egykori magyar és ruszin politikai elitet, egyházi vezetőket, értelmiségieket ítélték halálra és végeztek ki; kitelepítettek magyar és német családokat. A kutatók becslése szerint 200 ezernél is többre tehető a Kárpátaljáról elhurcolt magyar, német, ukrán, ruszin lakosság száma.<sup>32</sup> A terror során a szovjetek a kollektív bűnöség elvét alkalmazták, és a kárpátaljai magyar férfiakat elhurcolták, a magyar politikai elitet pedig kivégezték. Mindezzel a helyi magyar közösség megfélemlítését érték el, így a terület szovjetizálásának folyamatában a nemzetiségi „szabotázs” lehetőségét gyakorlatilag a nullára redukálták. A megfélemlítés, a létszámcsökkenés a kárpátaljai magyar közösség identitására is komoly hatással volt. A közösség a félelem hatására érezhetően atomizálódott, és a közösségi helyett egyre inkább az egyéni túlélési stratégiákat helyezte előtérbe.<sup>33</sup>

1944 őszén Moszkva jóváhagyta a csehszlovák polgári közigazgatás működését. Így 1944. október 24-től 1945. január elejéig Huszt központtal a londoni emigráns csehszlovák kormány meghatalmazottja, František Němec hozzáfogott az első bécsi döntés előtt hatályban volt csehszlovák törvények alapján a csehszlovák polgári közigazgatás újjászervezéséhez. A Husztról vezényelt csehszlovák közigazgatás hamarosan összetűzésbe került a lassan berendezkedő szovjet hadsereggel. František Němec 1944. november 21-re népgyűlést hívott össze Husztra, hogy a helyi hatóságok szerveit feleskesse a csehszlovák törvényekre. Ezt a szervezkedő kommunisták nem tűrték és 1944. december 5-én Zakarpatszka-Ukrajna kormánya memorandumban közölte Edvard Benešsel, hogy a csehszlovák közigazgatás hagyja el Kárpátalját, ami a növekvő politikai presszió miatt végül 1945. január elején meg is történt.<sup>34</sup>

Eközben a kommunista hatalom saját intézményesítésére törekedett. 1944. november 13-án egy kommunista csoport Munkácson elhatározta, hogy elkészítik a Zakarpatszka/Kárpátontúli terület kommunistáinak első konferenciáját. Erre 1944. november 19-én került sor, ahol megalakították Zakarpatszka-Ukrajna Kommunista Pártját, illetve határozatot fogadtak el „Zakarpatszka-Ukrajna újraegyesítéséről Szovjet-Ukrajnával”. A létrejött kommunista párt 1944. november 26-án – miközben tartott a magyar férfiak összegyűjtése – Munkácson ült össze a 663 gondosan kiválogatott városi és falusi kommunista küldött jelenlétében. A kongresszus elfogadta az „újraegyesítő” manifesztumot. A kárpátaljai magyarság önrendelkezéséről, a hovatartozásáról szóló népszavazás rendezéséről a szovjet hadsereg árnyékában szó sem esett.<sup>35</sup>

A munkácsi kongresszuson a küldöttek a 17 tagú legfelsőbb államhatalmi szervet, vagyis a Néptanácsot is megválasztották. A szovjet gyakorlatnak megfelelően a Néptanács vezetője, vagyis a kormányelnök és Zakarpatszka-Ukrajna

**200 ezernél is többre tehető a Kárpátaljáról elhurcoltak száma** »

30 Timothy SNYDER: *Véres övezet. Európa Hitler és Sztálin szorításában*, ford. Szántó Judith, Park, Bp. 2012. 45–149.

31 A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 1944. november 12-én meghozta a 0036. számú parancsot, ami másnap megjelent a *Városparancsnokság 2. számú parancsa* falragasz címmel. Ez alapján minden 18–50 éves korú német és magyar nemzetiségű férfinak jelentkeznie kellett, majd őket a parancs szerint hadifogoly-gyűjtőhelyre kellett szállítani. Lásd bővebben: MOLNÁR D. Erzsébet: *Kárpátaljai magyarok és németek a Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboráiban (1944–1949) = Az Elbától Vorkutáig. A magyarok és a magyarországi németek szovjet hadifogóiban, kényszermunkán és a GULÁG-on című konferencián elhangzott előadások*. szerk. GÉCZI Róbert, Magyar Napló–Veritas, Bp. 2017. 173.

32 Ebből a magyar nemzetiségűek számát 30–40 ezer fő közé teszik. Vö. DUPKA György: *Kárpátalja erőszakos szovjetizálása. A helyi magyarok, németek internálása és megtorlása az NKVD jelentések tükrében* = Uo. 156.

33 Kosztyó Gyula: *Kárpátalja szovjetizálásának hatása a magyar kisebbség identitására (1944–1953) = Változó világ... I.m.* 88.

34 BOTLIK József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján*. II. kötet: *A Magyarországhoz történt visszacsatolás után, 1939–1945*. Nyíregyházi Főiskola–Veszprémi Egyetem, Nyíregyháza–Veszprém, 2005. 265–268.

35 Uo. 255–260.



Szovjet világ Magyarországon –  
A megszálló Vörös Hadsereg  
alakulatai Ungvár főterén, 1944  
(Fortepan)

Kommunista Pártjának első titkára ugyanaz a személy lett: Ivan Turjanica.<sup>36</sup> Az ungvári központú zakarpatszka-ukrajnai kormány a Zakarpatszka-Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának irányításával kiépítette saját közigazgatását. Bevezették az egypártrendszert, a kommunista eszme jegyében álló társadalmi szervezeteket alapítottak, bevezették a moszkvai időszámítást, elfogadták a szovjet himnuszot Zakarpatszka-Ukrajna himnusának, és rögzítették a szovjet sarló–kalapácsos vörös lobogót hivatalos használatra.<sup>37</sup> Ezeken túl a Néptanács államosította a nagybirtokot, a bankokat, az így szerzett földek egy részét politikai megfontolásokból kommunistáknak, veteránoknak és volt partizánoknak osztották ki. A Néptanács támadást indított Kárpátalja történelmi egyházaival szemben is. Elkobozták az egyházi földeket, terjesztették az ateizmust, kedvezményeket biztosítottak a pravoszláv egyháznak, görögkatolikus és református papokat ítéltek 10–25 éves kényszermunkára, mert nem voltak hajlandók hitük elhagyására és a görögkeleti egyházba való lépésre. 1949 februárjában a görögkatolikus egyházat – miután Romzsa Tódor püspököt 1947. november elején megölték – a szovjetek megszüntették, beolvasztották a pravoszláv egyházba.<sup>38</sup>

Miközben a kommunista hatalom intézményesült Kárpátalján, tárgyalások zajlottak Moszkvában a területről Csehszlovákia és a Szovjetunió között.

36 BOTLIK József: Kárpátalja, mint Zakarpatszka-Ukrajna autonóm szovjet tagköztársaság. I. rész. *Valóság*, 2003/10. 75.

37 BOTLIK: *Közigazgatás és nemzetiségi... I.m.* 274–275.

38 BOTLIK József: *Hármas kereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)* Hatodik Síp, Bp. 1997. 286–288.

Ennek eredményeként a két fél 1945. június 29-én írt alá szerződést, mely szerint Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolják. A szovjet–csehszlovák szerződést 1945. augusztus 23-én ratifikálták a csehszlovák parlamentben, négy nap múlva pedig aláírta a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége. Az egyezmény 1946. január 30-én lépett életbe. Még ezt megelőzően, január 22-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége a 218. sz. rendeletével létrehozta Kárpánton túli területet Ungvár székhellyel. Így megalakult Kárpátalja megye, Kárpátalja addigi önkormányzatát felszámolták, és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (USZSZK) egyik megyéjévé alakították át.<sup>39</sup>

## KÁRPÁTALJA A SZOVJETUNIÓ RÉSZÉKÉNT (1946–1991)

1946-tól Kárpátalja szovjetizálása felgyorsult. Ennek keretét a négy év alatt teljesített, első ötéves terv (1946–1950) adta. Az első csapást a kolhozosítás jelentette. A magyar hagyományos paraszti gazdálkodás felszámolásával járó gyors kollektivizálásban minden eszközt bevetett a kommunista párt: a magyar nyelv használatát az agitációban, káderek betelepítését, igazságtalan adóztatást azokkal szemben, akik nem akartak belépni a kolhozba. A kolhozosítás 1949-re a többségében magyarok által lakott járásokban befejeződött. Ennek eredményeként a több generáció alatt összegyűjtött vagyonától fosztották meg a magyar lakosságot, ami teljessé tette a kétségbeesést és a kiszolgáltatottság érzését.<sup>40</sup> A magyar kisebbség Kárpátalján az '50-es évek elejére politikailag és gazdaságilag egyaránt marginalizálódott. A magyar közösség bezárkózott, közösségi identitását mintha feladta volna.<sup>41</sup> Nem segített ezen az sem, hogy Sztálin halála után megkezdődött az elhurcoltak egy részének hazaengedése.

1946 és 1950 között vette kezdetét a terület erőltetett iparosítása. Hatásukra a kárpátaljai társadalom életkörülményei jelentősen megváltoztak. A nagyfokú gépesítéshez a gépek és felszerelések a Szovjetunió belső területeiről érkeztek.<sup>42</sup> A gépesítés a termelés minden ágazatát érintette, melyek közül az élelmiszeripar lett a leggyorsabban fejlődő ágazat. A '60-as évektől még nagyobb ütemben folyt az ipar ágazatainak gépesítése, így a '80-as évekre a helyi társadalom foglalkoztatottsága 96 százalékot ért el.<sup>43</sup> A háború után tehát a béke időszaka következett, amelyben a progresszív gazdasági folyamatoknak köszönhetően az életszínvonal is fokozatosan emelkedett, egészen a '80-as évekig.

1946 és 1990 között célirányos intézkedések történtek Moszkva részéről, hogy Kárpátalja nemzetiségi sajátosságait átfomálják. Ez volt az '50-es évekig jellemző szovjet telepítéspolitika, amelyben az USZSZK más régióiból oroszosítási célból Kárpátaljára telepítettek több ezer orosz nemzetiségű lakost (orvosokat, mérnököket, tanárokat). Így orosz nyelvűek foglalták el a jelentős posztokat a gazdaságban, államigazgatásban. Részarányához képest az orosz kisebbség felülreprezentált lett a társadalmi és politikai életben. A szovjet telepítési politika ellenére a magyarok száma növekedett: az 1959-ben mért 146 ezerről 1989-re 156 ezerre, azonban arányuk így is 3,5 százalékkal csökkent (15,9 százalékról 12,4 százalékra).<sup>44</sup> A magyar kisebbség csökkenése a '80-as évektől tovább folytatódott a Magyarországra települések következtében. A szintiszta magyar községekben a kolhozosítás elősegítése érdekében történő betelepítések is „hígították” a magyarságot. A szovjet időszakban eleinte nőtt, majd stagnált az életszínvonal, amelyért a nehézipar erőltetett fejlesztése volt a felelős. Emiatt egyre általánosabb lett az áru- és élelmiszerhiány.

Az 1944-es sztálini terror és a félelem hosszú ideig élt a magyar közösségekben, amelynek oldására nem volt megfelelő kibeszélési lehetőség. A megfélé-

39 BOTLIK József – DUPKA György: *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991*. Mandátum, Beregszász, 1991. 62.

40 A kárpátaljai magyar községek kolhozosításra vonatkozó kutatásaim az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-IV-PPKE-13 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával végzem.

41 KOSZTYÓ: *Kárpátalja... I. m.* 88.

42 KOSZTYÓ Gyula: *Kárpátalja az 1953. év első hónapjaiban = Közösség és identitás a Kárpát-medencében*. szerk. FEDINEC Csilla – SZOTÁK Szilvia, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Bp. 2014. 217.

43 OFICINSZKIJ Roman: *Gazdasági fejlődés = Kárpátalja... I. m.* 262–263.

44 OFICINSZKIJ Roman: *Oroszosítás = Uo.* 254–256.

lemlítés ellenére 1945 és 1990 között volt rá példa, hogy a kárpátaljai magyar kisebbség hangot adott elnyomott, mélyen sértett igazságérzetének. Ennek első példája volt 1956. A budapesti eseményekkel egyidőben az októberi forradalommal rokonszenvező, engedély nélküli magyar csoportok szerveződtek Kárpátalján (Nagyszőlősen, Mezőkaszonyban). Röplapokat, plakátokat terjesztettek, amelyekkel a helyi magyarok figyelmét akarták felhívni a budapesti eseményekre és követelték a szovjet csapatok kivonulását Magyarországról. A csoportok tagjait a KGB figyelte, majd elfogta, többségüket 4-6 év börtön-, illetve javítóintézeti büntetésre ítélték. Annak oka, hogy a megmozdulások nem váltak tömegessé Kárpátalján, nem más volt, mint a félelem, másrészt pedig a tendenciózusos szovjet propaganda a magyarországi eseményekről.<sup>45</sup> Az illegális magyar csoportok felszámolása, és a magyar forradalom és szabadságharc vérbe fojtása csak erősítette a rezignációt és a tehetetlenség érzését az itt élő magyar kisebbségben.

1956 után tovább szűkült az a tér, ahol a magyar kisebbség önazonosságát megélhette, megőrizhette. A '60-as, '70-es években a helyi magyar irodalom vált azzá a csatornává, amely túllátott az állami ideológián, művelőit egyre inkább a magyar közösség megmaradásának kérdése foglalkoztatta. A megmaradás elérésében azonban nem voltak egységesek az elképzelések. Az '60-as évek végére és a '70-es évek elejére kétpólusúvá vált a magyar kulturális-irodalmi közélet. Az egyik irányvonalat képviselte Fodó Sándor egyetemi tanár, aki többé-magával 1967 novemberében megalapította a Forrás Stúdiót, amely a kárpátaljai magyar kultúra ápolását tekintette céljának. Ezzel szemben megfogalmazódott egy másik szemlélet 1975-től a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztőjének, Balla Lászlónak a vezetésével. Balla értelmezésében a magyar közösség megmaradása volt

## » a kárpátaljai magyar kisebbség hangot adott elnyomott igazságérzetének

a legfontosabb kérdés, amelyhez a legmegfelelőbb módszernek a szovjethatalommal való együttműködést tartotta. E patthelyzetet Kovács Vilmos író színrelépése mozgatta meg, aki műveiben egyre gyakrabban adott hangot a magyar hagyományok fontosságának, ami alapjaiban mondott ellent Balla „szovjet magyarok” koncepciójának. Kovács 1970-ben megjelent *Magyar*

*irodalom Kárpát-Ukrajnában* című írása fontos ténymegállapításokat közölt, felhívva a figyelmet a kisebbségi lét megváltoztathatatlanságára, ennek fényében pedig hangsúlyozta a saját intézményrendszer megteremtését mint a megmaradás zálogát. A Forrás Stúdió népköltészeti gyűjtőmunkába kezdett, miközben Kovács Vilmos és a Forrás Stúdió ellen Balla lapjában lejárato cikket jelentetett meg 1971 augusztusában, amelyben a tollforgató fiatalokat a párttól való „elidegenedéssel” vádolta meg. Válaszként a Forrás Stúdió tagjai 1971 őszén megfogalmazták a *Beadványt*, amelyet a területi pártbizottság első titkárának, illetve lapszerkesztőségeknek címeztek. Ebben az irodalmi, könyvkiadási és kulturális gondokat sorolták fel, illetve Balla Lászlót politikai kalandornak nevezték.<sup>46</sup> 1972-ben újabb, *II. Beadványt* fogalmaztak meg, amelyet már a Szovjet Kommunista Párt Politikai Bizottságának, illetve a Szovjetunó Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének címeztek. Ebben átfogóan elemezték a magyar kisebbség gondjait és kérték azok gyors megoldását. A válasz sem maradt el a hatalom részéről: az írás készítőit kirúgták az egyetemről, többeket katonai szolgálatra küldtek.<sup>47</sup> Ezzel egyidőben a *Kárpáti Igaz Szó* keretein belül Balla László vezetésével létrejött a József Attila Irodalmi Stúdió.

1981-ben a Stúdiót háromtagú vezetés vette át Balla D. Károly, Dupka György, Horváth Sándor vezetésével, innen számíthatók a „lendület évei”. A Stúdió rendszeres író-olvasó találkozóival pozitív hatást gyakorolt a magyar közvélekedésre. A Stúdió is lehetett volna a magyar kulturális érdekképviseleti intézmény, azonban 1989-ben beszüntette működését, és csatlakozott az 1989. február 26-án megalakult Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséghez (KMKSZ).

45 BOROS László – Kosztjó Gyula: *Adalékok 1956 kárpátaljai történetéhez = A diktatúra évtizedei. Tanulmányok, esszék, előadások.* szerk. HORVÁTH Miklós, PPKE BTK, Piliscsaba. 2013. 189–195.

46 PENCKÓFER János: *Kovács Vilmos tevékenysége, hatása az 1950–60-as években = Kárpátalja... I.m.* 335–340.

47 CSÁSZÁR István: „A 72-es beadvány” és résztvevőinek rövid ismertetése = „A 72-es beadvány”. *Nemzetiségi és oktatáspolitikai a 60-as, 70-es években a Szovjetunióban.* szerk. DARCSI Karolina – DOBOS Sándor, PoliPrint, Ungvár, 2013. 54.

## KÁRPÁTALJA UKRAJNA RÉSZÉKÉNT (1991–)

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1991. augusztus 24-én fogadta el az állami függetlenséget kimondó okmányt, amelynek megerősítésére 1991. december első napjára népszavazást írtak ki. A népszavazáson résztvevők 90,3 százaléka az ország függetlensége mellett tette le a voksát. 1991. december 7–8-án a belorussziai Belovezsckaja Puscsában Borisz Jelcin orosz, Leonyid Kravcsuk ukrán és Sztanyiszlav Suskevics belorusz elnöke bejelentette a Szovjetunió megszűnését és a Független Államok Közösségének létrejöttét. Ukrajna függetlenségét sorra ismerték el a külföldi államok.

A kárpátaljai magyar kisebbség élete Ukrajna gazdasági, politikai helyzetétől vált függővé. Az ország függetlenségének kikiáltása súlyos gazdasági helyzetben érte az országot. A gazdasági élet lassan, hosszabb idő után állt növekvő pályára. Ebben nagy szerepe volt a lezajlott privatizációnak 1995 és 1998 között.<sup>48</sup> Az ipar növekedése csak a kétezres években indult meg, amit azonban a 2008-as világgazdasági válság visszavetett.<sup>49</sup> A 2008-as válság okozta visszavesztésből az ország még szinte ki sem lábalt, amikor 2014-ben a krími válság miatt megromlott Ukrajna és Oroszország kapcsolata, majd még tovább romlott a kelet-ukrajnai harcok következtében. Ezt Ukrajna gazdasága súlyosan megszenvedte. Főleg az ország mezőgazdasága, mivel 2014-ig Oroszország volt Ukrajna fő mezőgazdasági exportpiaca,<sup>50</sup> az orosz–ukrán válság miatt az agrártermékek kivitele teljesen megszűnt. Súlyos hatása volt ennek Kárpátalján, ahol a lakosság egyharmadát foglalkoztatta az agrárszektor 2009-ben, főleg háztáji parasztgazdaságok formájában. A válságot csak tetézte, hogy 2014-től az infláció is elszabadult az országban. Értéke 2015-ben volt a legnagyobb (43,3%), amit 2019-re évi 8 százalékra sikerült redukálni. Mindezek mellett Ukrajna államadósága is – főleg 2014-től – folyamatosan növekszik. A GDP-hez mért államadósága 2007-ben 12,3% volt, ami 2017-re 46,9 százalékra emelkedett. Ráadásul a felvett külföldi kölcsönök és kamataik visszafizetési is évről évre nagyobb százalékot emésztenek fel a költségvetésből. Főleg az infláció, a munkahelyek megszűnése, illetve a háború miatt elrendelt sorozások következtében több millió ukrán, több százezer kárpátaljai, több tízezer kárpátaljai magyar hagyta el munkavállalás céljából az országot. Bár „eltűnésük” az országból hatalmas munkaerőhiányhoz vezetett, a külföldről hazautalt évről évre növekvő mértékű valutájuknak nagy jelentősége van az ország gazdasága szempontjából.<sup>51</sup> Tulajdonképpen ezek a hazautalt és elköltött milliárdok jelentenek vásárlóképes keresletet az országban.

Az ukrán–magyar kapcsolatok 1991 és 2020 között roppant sokat változtak. Az 1991-es baráti, jószomszédi viszonytól napjainkra eljutottunk oda, hogy a két ország diplomáciai kapcsolatát komoly feszültség jellemzi. A jó kapcsolat romlásához hosszú út vezetett, amelynek akarva-akaratlanul tárgya, néha pedig elszenvedője a kárpátaljai magyarság lett.

A két ország már 1990-ben megkezdte a közeledést, mikor Göncz Árpád köztársasági elnök Kijevben, 1991-ben pedig Leonyid Kravcsuk ukrán elnök Budapesten tett látogatást, ahol számos egyezményt írtak alá. 1991. május 31-én Jeszenszky Géza magyar és Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszterek nyilatkozatot írt alá a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításáról.<sup>52</sup> 1991. december 3-án Magyarország harmadikként ismerte el Ukrajna függetlenségét. Eközben a két ország felvette a diplomáciai kapcsolatokat, és 1991-ben Kijevben, 1992-ben Budapesten nagykövetségeket nyitottak. A baráti kapcsolatokat az Ukrajna és a Magyar Köztársaság közötti jószomszédosági és együttműködési szerződés megkötése igyekezett garantálni, amelyet 1993. június 16-án írt alá és cserélt ki

48 A munkások alanyi jogon részesültek az állami vállalatokból. Mindenki névre szóló vagyonjegyet kapott, amelyet befektethetett a vállalatba. A gyakorlatban ezeket a vagyonjegyeket azonban roppant alacsony áron vásárolták fel a hatalmukat átmentő egykori pártnomenklatúra tagjai.

49 LENGYEL Mihajlo – ZSULKANICS Nelja: *Ipar = Kárpátalja... I.m.* 395.

50 KARÁCSONYI Dávid: *Az ukrán agrárszektor és a világgazdasági válság.* MTA VKI, Bp. 2010. 25.

51 Csak 2017-ben 1,8 milliárddal több magánátutalás történt Ukrajnában, mint 2016-ban, ami 24 százalékos növekedést jelent.

52 Ennek a nyilatkozatnak az 1. pontja a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításával foglalkozó kormányközi vegyes bizottságot hozott létre. A bizottság feladata a kisebbségi oktatás, a kisebbségi jogok biztosítása ügyében ajánlások megfogalmazása a két ország kormányai számára. MILOVÁN Orsolya: *Ukrán-magyar vegyes bizottság = Kárpátalja... I.m.* 413.

Antal József magyar miniszterelnök és Leonyid Kravcsuk ukrán elnök. Ebben mindkét fél egyebek mellett kimondta az országok határainak és területének sérthetlenségét, egyúttal a népek egyenjogúságát és a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítását.

A magyar–ukrán államközi közeledéssel egyidőben a magyar kisebbség létrehozta saját érdekképviseleti szervezetét Kárpátalján. 1986. február 26-án Ungváron alakult meg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), elnökévé Fodó Sándort választották. A KMKSZ tevékenységét a korai időszakban kopjafák, emlékművek, mellszobrok állítása képezte. 1991. október 4–5-én a KMKSZ és több más ukrainai magyar szervezet közreműködésével létrehozták az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetséget (UMDSZ), amelynek az lett a feladata, hogy az egész ukrainai magyarságot egyesítse. A KMKSZ-en belül azonban hamarosan viták alakultak ki (főleg az autonómiára vonatkozó elképzelések miatt), ami miatt 1993 őszén a KMKSZ-en belül szakadás következett be. Ennek következtében kezdte meg külön útját 1996-ban az UMDSZ, melynek első elnöke Fodó Sándor volt, akit Tóth Mihály követett. A kárpátaljai magyar érdekképviseletet ekkor a megosztottság jellemezte. Egymás riválisaként indultak az ukrainai parlamenti és helyhatósági választásokon. Így 1994-ben Tóth Mihály, 1998-ban Kovács Miklós (KMKSZ), 2002-ben Gajdos István (UMDSZ), 2012-ben ismét Gajdos István,<sup>53</sup> 2014-ben Brenzovics László (KMKSZ)<sup>54</sup> szerzett képviselői mandátumot az ukrán törvényhozásban. Ezzel szemben a helyi önkormányzatokban viszonylag stabilabb volt a magyar jelenlét. A megosztottsága állapota 2019-ig tartott, amikor is a magyar közösséget ért sorozatos támadások (oktatási- és nyelvtörvény) miatt együttműködési megállapodást írtak alá, hogy a választásokon közös jelölteket indítanak a magyar körzetekben. A magyar politikai érdekképviselet fő célja az *önrendelkezés* kivívása, a magyar *oktatás* és *nyelvhasználat* biztosítása. Ezeket a törekvéseket számos esemény befolyásolta az elmúlt huszonkilenc évben, melyek közül a legnagyobb hatásúak minden kétséget kizáróan a 2014-től kitörő ukrán–orosz konfliktus nem várt következményei voltak.

Az ukrán–magyar kapcsolatban már a '90-es évek közepén feszült politikai légkört teremtett a vereckei emlékjel ügye, amit hosszas diplomáciai huzavonát követően csak 2008. július 21-én sikerült felavatni. A kárpátaljai magyarok önrendelkezésének kérdése is már igen korán felvetődött. Az Ukrajna függetlenségét megerősíteni célzó 1991. december elsejei népszavazás napján két helyi népszavazást is tartottak Kárpátalján az autonómia ügyében. Az egyiket a beregszászi járási tanács kezdeményezte, amelyen a járás lakosai a járás „magyar autonóm körzetté” alakításáról nyilvánítottak véleményt, és 81,5 százalékos részvétel mellett 81,4% igennel voksolt. Ezzel párhuzamosan a megyei tanács kezdeményezésére a megye lakosai a megye „speciális önkormányzati státusáról” szavaztak, melyen 82,7 százalékos részvétel mellett 78% szavazott igennel. Kijevben egyik kezdeményezést sem támogatták. Az autonómia kérdése az ukrajnai magyarokat is megosztotta. A KMKSZ programja a zömében magyarlakta településeket magába foglaló Tisza-melléki járás megalakításának gondolata. Ezzel szemben az UMDSZ az önkormányzati rendszerben rejlő lehetőségek kihasználásában és fejlesztésében látta az autonómia reális megvalósíthatóságát.<sup>55</sup> Napjainkban a kárpátaljai autonómia gondolata csaknem eltűnt a politikai pártok programjából. Ennek oka egyrészt a Krím Oroszország általi megszállásában keresendő. Másrészt pedig a 2014-ben Kelet-Ukrajnában kitört súlyos harcok az ukrán fegyveres erők, valamint a donyecki és luhanszki szakadárak között, ahol szakadár (autonóm) köztársaságok létrehozására törekedik két megye is. Ilyen helyzetben bármiféle autonómia, közigazgatási változtatás kezdeményezése Ukrajnában jelenleg „szeparatizmussal” egyenértékű.

## bármiféle autonómia Ukrajnában „szeparatizmussal” egyenértékű

53 A Régiók Pártjával, Viktor Janukovicssal kötött megállapodás értelmében.

54 Erre a Petro Porosenko és a KMKSZ között 2014. május elsején létrejött megállapodás alapján került sor.

55 FEDINEC Csilla: Magyarok Kárpátalján (Ukrajnában). Etnoregionális szándékok elméletek és gyakorlatának néhány aspektusa. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015/3. 90–91.



A helyi magyar közösség féltve őrzi rekrutációt jelentő eszközét, a magyar nyelvű oktatást. 2008–2009-ben Kárpátalján 66 magyar, 31 ukrán–magyar tan nyelvű alap- és középiskola működött. Ezen kívül a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Ungvári Nemzeti Egyetemen által 2008-ban létrehozott Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar jelenti a magyar nyelvű felsőoktatás fő színtereit. A magyar–ukrán kapcsolatokban a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás helyzete mindig meghatározó pont volt. A magyarság aktívan bekapcsolódott az ország politikai életébe, és aktívan támogatta a 2004-es „narancsos forradalmat”, mert hitte, hogy az új vezetők az európai felzárkózást tűzték ki célul. A magyarok támogatását az új hatalom a Vakarcuk-rendeletekkel „köszönte meg”, amely az első kísérlet volt arra, hogy a magyar anyanyelvi oktatást felszámolják.<sup>56</sup> Bár a felsőoktatás ukránosítását ekkor nem sikerült végrehajtani, a magyar érettségizőket hátrányosan érintő új érettségi rendszert 2008-ban bevezették, amelynek „teszthatása” már akkor komoly aggályokat keltett a tekintetben, hogy a magyar fiatalok nem jutnak be a felsőoktatásba.<sup>57</sup>

2004-hez hasonlóan nagy reményekkel, bizakodással támogatta 2014-ben is a kárpátaljai magyar politikai elit az újra csak az európai felzárkózást hirdető ukrán politikai erőket. 2014. május elsején a KMKSZ és Petro Porosenko választási megállapodást kötöttek. A magyar szavazatokat Porosenko – a háborúval és hatalmas inflációval küzdő ország elnöke – 2017-ben új oktatási törvénnyel viszonzta. Ennek 7. cikkelye az országban a nem ukrán nyelven folyó oktatás teljes felszámolását helyezte kilátásba, miközben a nemzetiségi nyelven történő oktatást csak az 1–4. osztályokban engedélyezte. A törvény mind Magyarország, mind pedig a kárpátaljai magyarok körében felháborodást váltott ki. Jogosan, hisz az új oktatási törvény 7. cikkelye Ukrajna Alkotmányával és

**Ősi hagyomány** – Az ördögöt távol tartó rajzok egy alsóvereckei istállóajtón, 1930-as évek (*Fortepan*)

56 FERENC Viktória: *Nyelvek a felsőoktatásban Bologna fényében = PhD konferencia a Tudomány Napja tiszteletére rendezett konferencia tanulmányaiból.* szerk. KÖTÉL Emőke, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Bp. 2009. 23.

57 2008-ban bevezették az új központi érettségi rendszert. Hátránya, hogy nem lehet elvárni egy magyar anyanyelvű diáktól, hogy az ukrán anyanyelvű diákhhoz hasonló eséllyel teljesítse az ukrán nyelvű érettségét. Csak 2008-ban 84 százalékos volt a kárpátaljai magyar fiatalok lemorzsolódása. PAPP Z. Attila: *Felsőoktatás = Kárpátalja... I.m.* 493.



vállalt nemzetközi egyezményeivel sem összeegyeztethető.<sup>58</sup> Porosenko 2019. május 15-én, leköszönése előtt még aláírta az új ukrán nyelvtörvényt, amely röviden a magán és az egyházi térbe számúzná az ukrainai társadalomban a nemzetiségi nyelveket, köztük a magyart is. A május 20-án hivatalba lépő új elnök, Volodimir Zelenszkij korábban jelezte, hogy hivatalba lépését követően felülvizsgálja a nyelvtörvényt, de erre még nem került sor. Az oktatási, valamint az új nyelvtörvény nem kifejezetten a magyar kisebbség ellen irányul, hanem elsősorban az orosz ellen. Ennek ellenére életbelépésük esetén a magyar kisebbség húzná a rövidebbet, mivel olyan jogainak (főleg az oktatás terén) elvesztésére kerülne sor, amelyeket például a sokat vitatott szovjet időszakban is gyakorolhatott. Ráadásul gyanítható, hogy felgyorsítanak a 2014-es kelet-ukrainai fegyveres harcok óta amúgy is felerősödött elvándorlást a helyi magyar fiatalok körében.<sup>59</sup>

Magyarország csakúgy, mint korábban,<sup>60</sup> teljes mellszélességgel támogatja a kárpátaljai magyar közösséget a 2017-es oktatási és a 2019-es ukrán nyelvtörvény formájában érkező támadásokkal szemben. Közreműködött például abban, hogy ezek nemzetközi fórumok elé kerüljenek (például az Európai Tanács független alkotmányjogászokból álló szervéhez, a Velencei Bizottsághoz). Ez a testület már 2017 őszén jogosnak vélte az ukrán oktatási törvény elleni bírálatokat. Szintén a Velencei Bizottság mondta ki 2019 végén, hogy Ukrajna helyezze hatályon kívül az új ukrán nyelvtörvény bizonyos rendelkezéseit, amelyek különbséget tesznek az ukrán és az Európai Unió hivatalos vagy nem hivatalos kisebbségi nyelvei között. Másrészt Magyarország az új oktatási törvény elleni tiltakozásaként 2017-től napjainkig megvétózza a NATO–Ukrajna Bizottság gyűlését. Az ukrán fél mind az oktatási, mind pedig a nyelvtörvény tekintetében egyelőre hajthatatlan, és szilárdan kiáll azon véleménye mellett, hogy egyiket sem fogja módosítani.

## MEGMARADNI!

Kárpátalja magyar lakossága, osztozva az itt élő más nemzetiségű lakosok sorával, az elmúlt száz év során számos társadalmi, gazdasági megrázkódtatáson esett át. Kezdvé az I. világháború harcaival, folytatva az azt követő válsághelyzetben született tanács hatalom pusztító hatásaival, a csehszlovák autonómiaígéretekkel, aztán a II. világháború újabb megpróbáltatásaival, az azt követő szovjet terroron és megtévesztő kommunista lözungjain keresztül az asszimilációt célzó ukrán oktatási és nyelvtörvényig. E mozgalmas száz év alatt azonban sokat tanult a kárpátaljai magyarság. Megtanulta a sorozatos újrakezdés nehéz módját a válsághelyzetek után, amire a történelem számos „gyakorlási alkalmat” biztosított (1920, 1944, 1991). Minden alkalommal, amikor csak lehetőség volt rá, a magyar közösség élt a demokratikus jogaival, és jogai védelmében politikailag önszerveződött. Kisebbségi jogait kitartással védte/védi mind a mai napig, miközben mindig is az adott ország törvényisztelő közössége volt. A magyarság nagyon fegyelmezetten szemlélte környezetének változását, sokszor azt is, mikor kisebbségi jogait nyírbálták meg. A magyarok istenfélő és törvényisztelő, dolgos polgárai voltak bármely államalakulatnak az elmúlt száz évben. „Mindig és minden esetben békés eszközökkel akarta és akarja elérni célját.”<sup>61</sup> E lojalitásáért kapott hideget és meleget, de mindezek ellenére a kárpátaljai magyarság a jövőt illetően továbbra is bizakodó. Igaz, keserű szájjal, de még mindig változatlan céljára fókuszál: a megmaradásra. ■

58 CSERNICSKÓ István: *Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásai és a nyelvi jogok = Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben.* szerk. KARMACSI Zoltán – MÁTÉ Réka, „RIK-U”, Ungvár, 2018. 22–25.

59 A 2001. évi ukrán népszámlálás szerint 151 516 magyar élt Kárpátalján (a lakosság 12,1 százaléka). Az MTA CSFK Földrajztudományi Intézet és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola közös kutatása alapján 2017-ben 130 ezer főre becsülte a kárpátaljai magyarok számát. TÁTRAI Patrik–MOLNÁR József–MOLNÁR D. István–KOVÁLY Katalin–ERŐSS Ágnes–FERENC Viktória–RÁKÓCZI Krisztián: A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metszetek*, 2018/V. 26.

60 Oktatási támogatás, státusz törvény, utazási kedvezmények, kettős állampolgárság, egyházak és oktatási intézmények anyagi támogatása, kárpótlási törvény, árvízkarosultak támogatása, vízumtámogatás stb.

61 KÖSZEGHY Elemér: *Magyarnak lenni?* Varosh.com.ua, 2019. augusztus 5. <<https://varosh.com.ua/hu/dumky/magyarnak-lenni>>